

Bijzondere vindplaatsen: Akrotiri Aetokremnos

A. Spaan

SAMENVATTING

Vindplaatsen waarin een fauna samen gevonden wordt met zijn predator de mens zijn zeer zeldzaam. Akrotiri- Aetokremnos op Cyprus is een dergelijke vindplaats en als dusdanig zeer belangrijk om een beeld te krijgen van de kolonisatie van eilanden door de (pre)Neolithische mens, en het verdwijnen van de endemische eilandfauna's.

SUMMARY

Localities which show the association of a fauna with its (human) predator are very rare. Akrotiri-Aetokremnos on Cyprus is such a locality, and as such of main importance for the understanding of the colonization of islands by (pre-) Neolithic man, and the disappearance of endemic island faunas.

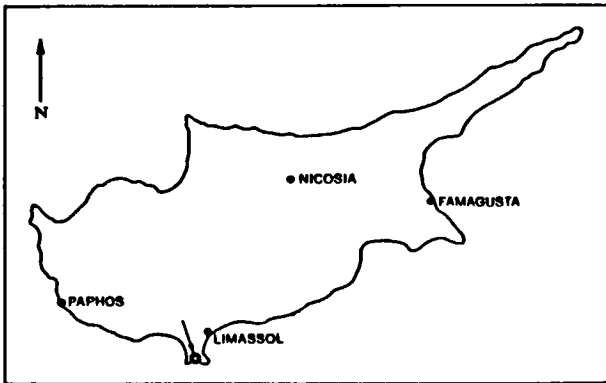

Fig. 1: Kaart van Cyprus met daarin aangegeven de ligging van de vindplaats Akrotiri-Aetokremnos (ster).

Fig. 1: Map of Cyprus with the location of Akrotiri-Aetokremnos (star).

Een heel bekende vindplaats is Akrotiri Aetokremnos niet. Mooi, en op haar gebied bijzonder is ze echter zonder enige twijfel. De vindplaats ligt op het schiereiland Akrotiri aan de zuid kust van het Middellandseze eiland Cyprus. Op dit schiereiland, ten zuiden van Limassol, is een basis van de Royal Air Force gevestigd. Akrotiri Aetokremnos betekent Adelaarsrots. Deze naam geeft de ligging van de vindplaats zeer goed weer. Bijna op de meest zuidelijke punt van het eiland (figuur 1) ligt ze enkele tientallen meters onder de top van een steile rots gekleefd (figuur 2).

De vindplaats is een ondiepe grot die gedeeltelijk is weggeërodeerd door de zee. In 1961 vond de 14-jarige David J. Nixon tijdens een verblijf van zes maanden op de luchtbasis, fossiele botten, mariene schelpen en stukjes stenen werktuig. Terug in Engeland liet hij ze zien aan Dr. Kenneth P. Oakley van het British Museum (Natural History) die de botten als nijlpaard, de schelpen als *Monodonta*, en de stenen werktuigen als Neolithicus determineerde. Ondanks een brief van David Nixon aan het Department of Antiquities, werd er enige tijd geen aandacht aan deze vindplaats besteed. Totdat de adelaarsrots in 1980 herontdekt werd door luitenant Pile, tijdens een archeologische survey op het schiereiland. Deze rapporteerde de ontdekking van zijn site E aan Dr. Stuart Swiny, de directeur van het Cyprus Ame-

rican Archeological Research Institute (CAARI) in Nicosia. Later dat jaar bezochten deze twee de vindplaats en verzamelden ze er nog enige fossielen en stenen werktuigen. Eén en ander resulteerde in een opgravingsproject uitgevoerd in 1987, 1988 en 1990 onder leiding van Dr. Alan H. Simmons van het Desert Research Institute in Reno, Nevada. Sindsdien is Akrotiri Aetokremnos een belangrijke rol gaan spelen in de wereld van de paleontologie van eilandzoogdieren, en in vraagstukken omtrent de kolonisatie van (Mediterrane) eilanden door de mens.

De fauna van Cyprus is een typische eiland fauna. Ze bestaat uit slechts enkele zoogdiersoorten. Het meest talrijk is *Phanourios minor*, een nijlpaardje ter grootte van een varken. Het wordt gevonden in enkele tientallen vindplaatsen die over het hele eiland zijn verspreid. Daarnaast leefde op Cyprus ook een dwergolifant, *Elephas cypriotes*. Dit beestje had een schouderhoogte van iets meer dan 1 meter. Verder bestaat de fauna uit een muis en, mogelijk, een genetkat.

Door bestudering van de eerste verzamelingen van deze vindplaats, werd duidelijk dat Akrotiri Aetokremnos niet paste in het beeld dat men van de fauna van Cyprus had. Tot dan toe dacht men dat de meeste vindplaatsen een ouderdom van 500.000 tot 100.000 jaar hadden en dat de eiland fauna van Cyprus dus ongeveer aan het begin van het Laat Pleistoceen zou zijn verdwenen. Dus lang voordat de mens op Cyprus arriveerde. Dit laatste zou volgens de toen geldende opvattingen zo ongeveer 9.000 tot 6.500 jaar geleden gebeurd zijn. In Aetokremnos werden echter de fossiele resten van de eiland fauna gevonden in associatie met stenen werktuigen. Dit zou duiden op een tegelijkertijd voorkomen van de mens en de eiland fauna op Cyprus.

De opgraving in 1987 was bedoeld om te zien of er ook werkelijk een dergelijke associatie bestond, en om de preciese ouderdom van de vindplaats vast te stellen. In Nature van 9 juni 1988 verscheen een artikel van de hand van Simmons dat de resultaten van deze campagne beschreef. Uit analyses van de stratigrafie en de vondsten was gebleken dat de meeste stenen artefacten aan de oppervlakte van de vindplaats werden gevonden; een deel van deze zelfs buiten de vindplaats, maar dan

Fig. 2: De vindplaats Akrotiri-Aetokremnos

Fig. 2: The locality Akrotiri-Aetokremnos

wel altijd lager op de helling dan de vindplaats zelf. Dit geeft aan dat de stenen werktuigen inderdaad van de onderzochte plek afkomstig zijn.

Een aantal stenen werktuigen was bovendien afkomstig uit diepere lagen van de vindplaats met een totale dikte van ongeveer 75 cm, die waarschijnlijk over de gehele oppervlakte van de vindplaats aanwezig was. De bovenste 10 tot 15 cm. van dit pakket sediment bestond uit een zeer schelpenrijke laag. Behalve schelpen bevatte deze laag de resten van vogels, verschillende stenen werktuigen, en slechts drie procent van de vele nijlpaard fossielen. Hieronder bevond zich een laag die fossielen van nijlpaarden en olifanten bevatte maar ook enkele stenen werktuigen. Associatie van de eilandfauna met de stenen werktuigen was hiermee dus onomstotelijk vastgesteld.

In Akrotiri-Aetokremnos zijn ongeveer een kwart miljoen botten en botscherven gevonden, die samen minstens 220 individuen van het nijlpaard vertegenwoordigen. Van deze botten was ongeveer 15% verbrand en geen van de botten is in articulatie gevonden. Dit is zeer ongebruikelijk in een natuurlijk gevormde vindplaats en zou dus duiden op menselijke invloed op de vorming van deze vindplaats.

Uit het feit dat in de bovenste laag van de vindplaats geen nijlpaarde botten meer worden gevonden, maar voornamelijk schelpen, en vogel botten, kan geconcludeerd worden dat de eerste mensen op Cyprus eerst leefden van de jacht op nijlpaarden en olifantjes, maar toen deze waren uitgeroeid moesten ze overschakelen op een dieet waarin schelpdieren en vogels een belangrijke rol speelden.

Daarmee weten we nog niet wanneer de mens dan op Cyprus is gearriveerd. Om deze vraag te beantwoorden zijn meer dan dertig C14-dateringen gedaan aan verschillende materialen afkomstig van verschillende dieptes. Dit maakt Akrotiri Aetokremnos een van de best gedateerde op welk Middellandse eiland dan ook. De dateringen laten zien dat de laag waarin fossielen en

werktuigen samen voorkomen om en nabij de 10.500 jaar oud moet zijn. Dus bijna 2.000 jaar ouder dan men voorheen de eerste bewoning van Cyprus gedateerd had.

Vondsten in andere vindplaatsen bevestigen het vermoeden dat Akrotiri Aetokremnos niet de enige vindplaats is met het bewijs voor een associatie van de Pleistocene eilandfauna met de mens. In een van de grotten op Cape Pyla zijn botten van het dwergnijlpaard, *Monodonta* schelpen, houtskool en enkele stenen afslagjes gevonden. Mogelijk zal ook de vindplaats Akanthou-Arkangelos Mikhail een dergelijke associatie blijken op te opleveren.

De vondst van een bewerkt nijlpaardbot uit Akanthou-Arkosyko, en de vondst van een nijlpaard metapode in de Neolithische vindplaats Cape Andreas-Kastros, moeten waarschijnlijk worden toegeschreven aan paleontologische activiteiten van de Neolithische bewoners van Cyprus en zijn geen aanwijzing voor direct contact van de mens met de Pleistocene fauna.

De vondsten in Akrotiri-Aetokremnos zorgen voor een gezonde wetenschappelijke spanning in de Cypriotische archeologische gemeenschap. De uitwerking van deze vondsten op de archeologie zal mettertijd duidelijk worden. Interessant zijn de vragen waar de mensen die in Akrotiri-Aetokremnos hebben geleefd vandaan kwamen, hoe ze op Cyprus kwamen en hoe ze staan in relatie met de Neolithische Cyprioten van wie ze gescheiden zijn door een periode van ongeveer 2.000 jaar. Maar ook het denken over eiland fauna's en hun verdwijnen op andere eilanden zal in het licht van de vondsten op Cyprus bekeken moeten worden.

Auteur:

A. Spaan

Vakgroep Functionele Morfologie

Fac. Diergeneeskunde

Postbus 80.157

3508 TD Utrecht